

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ім. Т.Г.ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

УДК 883 (092) Павличко Д.

Р А В Л І В
Ігор Петрович

ТВОРЧА ЕВОЛЮЦІЯ ДМИТРА ПАВЛИЧКА
(поезія кінця 80-х — початку 90-х років)

10.01.01. — Українська література

АВТОРЕФЕРАТ

*дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук*

Київ — 1997

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі теорії літератури і порівняльного літературознавства Тернопільського державного педагогічного університету.

Науковий керівник - доктор філологічних наук, професор **Гром'як Р.Т.**, завідувач кафедрою теорії літератури і порівняльного літературознавства Тернопільського державного педагогічного університету

Офіційні опоненти - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедрою філології Національного університету "Кисво-Могиллянська Академія" **Моренець В.П.**
- кандидат філологічних наук, асистент кафедри теорії літератури та компаративістики філологічного факультету Київського університету ім. Т.Шевченка **Яровий О.С.**

Провідна установа - Чернівецький державний університет ім. Ю.Федьковича

Захист дисертації відбудеться 24 листопада 1997 р. о 14³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.24.02 при Інституті літератури ім.Т.Г.Шевченка НАН України / 252601, Київ-1, вул. М.Грушевського,4/.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка НАН України.

Автореферат розіслано 17 лютого 1997р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

М.М.Сулима

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАЦІ

Актуальність теми

Творчість Дмитра Васильовича Павличка уже понад півстоліття залишається в центрі уваги читачів, літературних критиків, істориків літератури, а також методистів-педагогів. Вона є органічною частиною сучасного літературного процесу, одним з активних його чинників.

Як людина багатогранного обдарування, Павличко утвердив себе в поезії, публіцистиці, літературній критиці, сценаристиці, а в переломні 90-ті роки активно заявив про себе і як визначний політичний діяч, був одним з тих, хто "кував... ланц сподвижницького Руху"¹, виборював незалежність України. Однак Дмитро Павличко завжди був і залишається сьогодні передусім поетом, він є автором таких широко відомих книг, як "Любов і ненависть" (1953), "Моя земля" (1955), "Правда кличе" (1958), "Гранослов" (1968), "Сонети подільської осені" (1973), "Таємниця твого обличчя" (1974), "Світовий сонет: Антологія" (1983), "Спіраль" (1984), "Рубаї" (1987) та інших, загальний тираж яких давно перетнув мільйонний рубіж.

Як і кожен поет, творчість якого тривалий час розвивалась у руслі так званого соцреалізму, Д.Павличко сприймається сьогодні читачами неоднозначно. Є в нього твори, у яких він віддав данину комуністичній системі та її вождям, є твори "прохідні", позначені вторинністю, але завжди були в нього і з'являються зараз новаторські, оригінальні речі. Найкращі, вершинні його твори були написані не на догоду пануючій комуністичній ідеології і здобували широкий резонанс серед читачів, поширюючись, зокрема, у самвидав. Досить згадати сонет "Коли помер кривавий Торквемада", поезії "Отче наш, Тарасе", "У кабінеті Леніна" та інші.

Звичайно, були часи, коли поет свідомо наступав собі на горло, щоб мати можливість сказати правду, приміром, про русифікацію та нищення Москвою української культури. В одному із рубаїв поет висловився так з приводу правди життя і правди літератури:

¹ Павличко Д. Покаянні псалми. - К.: Основи, 1994. - С.205. Далі цитується за цим виданням, в дужках вказується сторінка.

Я не антена, що приймає хвилі,
 І чесні, й молоді, й загнили.
 Та ні - приймаю все, а віддаю
 Лиш те, що грає в справедливій силі¹.

На творчості поета, на жаль, позначився і той суспільний депресивний стан, який опанував радянським суспільством у 70-80-ті роки. Однак митець вийшов з цього випробування з честю і невдовзі постав перед читачем у новій якості, засвідчивши небуденність свого поетичного таланту, його здатність до самооновлення. Підтвердженням цього стали його патетичні вірші кінця 80-х — початку 90-х років, що згодом склали основу збірки "Покаянні псалми" (1994) і є свідченням еволюції творчої індивідуальності митця, його художнього світу. Не останню роль у цьому відіграли історичні події — проголошення державної незалежності України, а також участь поета в суспільно-громадському і політичному житті. Поки що глибокого літературно-критичного аналізу цих поезій не здійснено. Здебільшого в пресі можна знайти лише відгуки дискусійного характеру². Тому виникає необхідність ґрунтовного, зваженого літературознавчого аналізу еволюції художнього світу, невіддільного від світопочуття і світогляду, такої неординарної особистості, як Д.Павличко.

Подібне дослідження є актуальним і можливим зараз, бо може опертися на значну джерельну базу. По-перше, письменник не раз редагував свої твори, укладаючи нові збірки, не передруковуючи одних творів, інші - ґрунтовно переробляючи. По-друге, як ніхто інший, Д.Павличко вже дав чимало зразків автокритики (численні інтерв'ю 80-90-х років), в яких говорив і про власну еволюцію.

Стан наукової розробки

Аналізові творчості Д.Павличка присвячені рецензії на численні збірки, оглядові, проблемні статті, літпортрети (Ю.Бурляя³,

¹ Павличко Д. Рубаї // Київ. - 1982. - №8. - С.4.

² Див.: Фалько І. Ухилитись не будемо // Робітничка газета.-1990.-24 листопада. Рубрика. "Хто є хто? Політичні портрети"// Радянська Україна. -1990.- 23,25,26,28 грудня; 1991. - 3,9 січня; Ковальчук М. Відкритий лист панові Павличкові Д.В. // Советский пограничник.-1991.-22 февраля; Олейник Б. Размышления и уроки: коммутанты // Правда. - 1991. - 27 мая. - № 126; 29 мая. - № 128 та ін.

³ Бурляя Ю. Боєць життя нового. - К. : Молодь, 1953 - 102с.

М.Ільницького¹), вступні статті до його підсумкових видань (А.Малишко², В.Моренець³, І.Дзюба⁴), написані за сорок літ творчої діяльності письменника (їх бібліографія склала об'ємний том), що містять ряд влучних спостережень, оцінок, які потребують узагальнення, а часом і переосмислення. Гострі виступи проти творчості Д.Павличка (Ю.Гудзя⁵, В.Ілля⁶ та ін.), проти "шістдесятників-валенродів" також чекають на осмислення. Останні за часом появи дисертаційні дослідження творчості Д.Павличка не знімають потреби нової праці про доробок письменника. Л.Ткаченко, розглядаючи проблему "поезія і час" в концепції Д.Павличка, взяла під увагу його твори 50-80 років⁷. Г.Радько на матеріалі того ж періоду охарактеризувала жанрові різновиди поезії Д.Павличка⁸. Грунтовний аналіз творчої еволюції Д.Павличка, здійснений В.Моренцем в "Історії української літератури ХХ століття" (Кн.2, ч.ІІ), яка вийшла друком 1995 року, теж не торкається поезії 90-х років. Такий стан наукового вивчення творчості Д.Павличка визначає доцільність обраної теми дисертації. Підтвердженням цього є і слова самого Д.Павличка: "Покаянні псалми" — це не тільки моє каяття. Навіть більше скажу. Це каяття багатьох людей, каяття доби старої, спроба сказати правду про той час, коли ми були грішними, вірніше, мушили бути такими" (*приватний лист до дисертанта від 6.12.1996р.*).

¹ Ільницький М.М. Дмитро Павличко: Нарис творчості. - К.: Дніпро, 1995. - 189с.

² Малишко А. Грані таланту // Павличко Д. Хліб і стяг: Поезії. - К.: Дніпро, 1968. - С.3-12.

³ Моренець В. Сто робіт і одне начало Дмитра Павличка // Павличко Д. Твори: У 3-х томах. - Т.1. - К.: Дніпро, 1987. - С.5-38.

⁴ Дзюба І. Подвижник // Павличко Д. Правда кличе: Поезії. - К.: Веселка, 1995. - С.5-8.

⁵ Гудзь Ю. Доповнення до статутів мовчання // Світовид.-1994.- №1. - С.65-73.

⁶ Ілля В. Упав з печі // Основа.- 1994.- № 27. - С.143.

⁷ Ткаченко Л.О. Поезія і час в ідейно-художній концепції Дмитра Павличка: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук /Київський університет ім.Т.Шевченка, 1992.- 152 с.

⁸ Радько Г.І. Жанрове розмаїття поезії Д.Павличка в сучасному літературному процесі: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук /Київський державний педагогічний університет ім.М.Драгоманова, 1993.- 200 с.

Зв'язок роботи з науковими програмами

Дана дисертація є наслідком власних тривалих спостережень над діяльністю Д.Павличка як поета і як народного депутата України від Збарзького виборчого округу й осмислення в цьому зв'язку його творчої еволюції.

Дисертант як пошуковець координував розробку теми з планами наукових досліджень кафедри української літератури, а з 1995 року - нової кафедри теорії літератури і порівняльного літературознавства Тернопільського державного педагогічного інституту (тепер — університету). Тему дисертації затверджено на засіданні бюро наукової ради НАН України з проблеми "Класична спадщина та сучасна художня література" при Інституті літератури ім.Т.Шевченка НАНУ.

Мета і завдання дослідження

Мета дослідження — встановити причини і фактори творчої еволюції Д.Павличка, яку відбивають його тексти, визначити їх місце в українській літературі кінця 80-х — початку 90-х років ХХ ст.

Для її досягнення ставились такі конкретні завдання:

- відтворити еволюцію поетового світогляду і його трансформацію в художній творчості кінця 80-90-х років;
- простежити рух мотивів і жанрово-стильового розмаїття лірики поета, показати, наскільки це відбивається в поезиці митця;
- розкрити філософське наповнення збірки "Покаянні псалми" - кризь призму зіткнення одвічних антагоністичних начал Добра і Зла, Любові і Ненависті, Правди і Кривди, Краси і Потворності, Свободи і Рабства тощо;
- дослідити художні особливості та своєрідність псалмів Д.Павличка, а також його внесок у збагачення жанру псалмів в українській літературі.

Наукова новизна одержаних результатів

У дисертації розглянуто структуру світогляду поета, відбиту в його творчості на рівні тематики, ідей, мотивів основних книжок; структуру (композицію) останніх поетичних збірок, циклів; структуру поетичного світу в цілому, окремих його компонентів, зокрема, в стосунку до всього доробку письменника. Рух, еволюція поетичного світу має свою іманентну логіку, але стимули до саморозвитку йдуть від

дійсності через чутливу душу поета, який для самовираження використовує і успадкований потенціал, і набутий досвід.

У дисертаційному дослідженні систематизовано особливості художньо-філософського мислення поета, виявлено ступінь розходження між свідомістю, високими пориваннями до свободи, відбитими у поезії Д.Павличка, та убогим, вузьким світоглядом деяких суспільних прошарків населення України (реципієнтів поета).

У даному випадку громадсько-політична діяльність Д.Павличка, зміна соціально-політичного ладу, переосмислення духовних цінностей, літературне життя в Україні і діаспорі, політично-естетичний плюралізм — все це породило "Покаянні псалми", до художньої семантики яких підведено духовну енергію віків — від християнського Псалтиря до української літературної традиції — і духовну біографію поета з її парадигмою: "Я в Стопчатові народився, а в Києві вмер і воскрес" (С.190). У такому аспекті творчість Д.Павличка розглядається вперше, що й визначає новизну змісту дисертаційного дослідження.

Практичне значення одержаних результатів

Результати дослідження можуть бути використані у вузівських лекціях і на шкільних уроках при вивченні творчості Д.Павличка, при написанні історії української літератури новітнього періоду, в масово-просвітній роботі серед населення під час висвітлення теми "Національне відродження і література".

Щодо методології цієї праці, то у ній застосовано в основному соціологічно-генетичний, порівняльно-історичний і типологічний методи аналізу літературних явищ.

Творчість поета розглядається в контексті розвитку української поезії ХХ ст., зокрема сучасників поета — шістдесятників.

Апробація результатів дисертації

Основні положення дисертації висвітлювалися в лекціях для вчителів Тернопільської області, в Інституті післядипломної освіти. Дисертацію обговорено на спільному засіданні двох кафедр Тернопільського державного педагогічного університету (кафедри української літератури, кафедри теорії літератури і порівняльного літературознавства). За результатами дослідження є чотири публікації.

Структура дисертації

Дослідження еволюції поетичного світу Д.Павличка, своєрідності його місця і ролі в культурі України зумовили структуру дисертації, яка складається із вступу, трьох розділів, висновків та бібліографії.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обгрунтовано вибір теми роботи, її актуальність та наукову новизну, визначено ступінь вивченості проблеми, мету, завдання, методологію дослідження.

У I розділі — “Еволюція світогляду Д.Павличка та її трансформація у творчості письменника” — береться до уваги вся творчість Д.Павличка, але об’єктом дослідження у ній стає трансформація світогляду митця.

Перипетії еволюційного шляху Д.Павличка є типовими для багатьох людей, що жили і творили в умовах тоталітарного радянського суспільства. Д.Павличко справді оспівував комуністичні ідеали: “Я йшов до Леніна від Бога, і від Шевченка, й Франка...” (С.119), “повіри в казки чудесні, бо справедливості жадав” (С.118), його щиро захоплювали ті переміни, які настали у зв’язку з “возз’єднанням” Західної України. Поет хотів вірити у перемогу Правди і торжества Справедливості. Однак він водночас відчув усю несправедливість того часу: русифікацію, яка замінила колонізацію, фальшивість і кривавість сталінщини.

Посилаючись на думки І.Кошелівця, Л.Новиченка та й зізнання самого Д.Павличка, дисертант підкреслює, що не може бути однозначної оцінки творчості Д.Павличка та людей, які жили і творили в епоху тоталітаризму. Боротьба Добра і Зла відчутна в кожній людині, а творчу непослідовність чи навіть подвійність можна знайти і в Шевченка, і у Франка. Головне ж, - Д.Павличко завжди щирий і відвертий, через що він не раз зазнавав критики і в радянські часи, і після здобуття Україною незалежності.

Автор дисертаційного дослідження простежує ту лінію, той пафос, якому постійно був вірний Д.Павличко, починаючи від збірки з промовистою назвою “Правда кличе” і кінчаючи поезією кінця 80-х — початку 90-х років. Спостережено, що Д.Павличко принципово і наполегливо порушує тему мови, він був одним з перших, хто в період так званих перебудовних процесів сміливо закликав народ до свободи, зірвав личину з “народних добродійників”. Аналізуються в

творчості Д.Павличка мотиви засудження манкуртизму, національної безликісті, хохляцької безвольності і байдужості. Дисертант наголошує, що центральним з-поміж інших питань, які заторкує поет і на які змушує читачів шукати відповіді, є питання домінанти життєвої правди і художності письма.

Для Д.Павличка найвищою правдою завжди була і залишається краса, і всі естетичні аспекти його творчості замикаються саме на ній. Але це не означає, що він фетишував один із критеріїв творчості, поезія Д.Павличка — це гармонійне поєднання правди життя і високої художності. Зовсім не випадково одна з перших програмних його збірок мала назву "Правда кличе" (1958) і під цією ж промовистою назвою він видав своє вибране (1995).

Як мислитель у поезії, він глибоко відтворив трагічність існуючого світу. Не шукаючи виходів за межі трансцендентного (що властиве для європейської і світової поезії ХХ ст.), поет завжди шукав слів, щоб вповісти власну душу. Саме тому його поезія сприймається як щира і прониклива сповідь. У результаті вивчення світоглядної еволюції Д.Павличка автор дійшов висновку, що, як і в кожного письменника, світогляд Павличка виявляється і в його вчинках (діяльності), і різножанровій творчості (текстах поезій, статей, інтерв'ю). За цими об'єктивізованими виявами можна констатувати сталі і мінливі його компоненти на рівні світовідчуття (світосприймання) і світорозуміння. Світоглядна еволюція чітко спостерігається на рівні системи його поглядів — насамперед соціально-політичних і певною мірою філософсько-естетичних. Вони формулюються у вигляді логічних понять, суджень у його статтях, доповідях, виступах; декларуються, проголошуються, образно утверджуються у формі сентенцій, афоризмів у публіцистичній поезії. Але найчастіше і найприродніше світоглядні орієнтації Павличка постають у його поезії на рівні світовідчуття і світосприймання як художньо-образне мислення, що органічно поєднує емоційне переживання і раціональне осмислення дійсності. І на першому, і на другому рівнях його світобудови виділяються ті основи, які, знаходячись у позатекстуальній, соціальній дійсності, живлять поетичний світ, стають його концептами, що мають устійнене світоглядне значення.

До таких основ належать *природа, нація, мова, історія, Космос, Бог*. Природа осягається у конкретних чуттєвих враженнях вихідця з Карпат, які архетипно забарвлюють всі його локуси і топоси. Нація постає центральною категорією осягнення людських спільнот і конкретизується тільки через національну мову і неповторну історію

взаємин з іншими народами. Освоєння взаємодії природи і нації відбувається через о-мовлення, намагання збагнути їх місце і роль у Космосі, в стосунках з Богом як універсумом вічного Буття.

Тому різний (вузько-утилітарний чи універсально-духовний) погляд поета на Природу породжує або описові образки, або пейзажну метафоричну лірику, або натурфілософську поезію, або образну космогонію.

Д.Павличко в українській культурі є неординарною постаттю і відомим у світі митцем саме тому, що зачепив виразно і чітко ці світоглядні проблеми.

Талант — явище в основі своїй вроджене, спрямованість таланту — якість набута, психологічно й історично зумовлена. Поетичний талант Д.Павличка — соціально заангажований. Спираючись на здатність образного мислення, інтуїтивного осягнення екстрем у всьому, його дар постійно, з розвитком суспільства і національної свідомості, світоглядно відганюється, кристалізується, а тому естетично не обезводнюється, не приземлюється і не міліє. Цим же зумовлюється динаміка його світогляду - від прийняття соціально-політичних ілюзій і засад соціалізму і комунізму до їх ревізії і заперечення; від богохульства через богоборство до філософського прийняття ідеї Бога і християнського смирення перед Всемогутнім; від класової ненависті до національної солідарності на основі морального максималізму і філософічної мудрості; від зовнішнього антагонізму і протистояння праведників і грішників до утворення внутрішньої роздвоєності духовного світу гріховної людини, що має право на сповідь, покаяння і прощення — ці світоглядні напрямні і зміни по-своєму постійно трансформувалися в поетичному світі Д.Павличка, про що й свідчать його твори. Про те, що діялося в душі поета і в його світовідчутті, не завжди знає і він сам, хоча схильний до інтроспекції і щедро ділиться її результатами як в інтерв'ю, так і у ліричних медитаціях. Наявність у його доробку всіх періодів творчості таких віршів, які гостро критикувалися з позиції соцреалізму, і таких перлин, які стали народними піснями, — свідчить про національно-патріотичну і морально-естетичну стабільність його світобудови.

Світоглядна еволюція поетичного світу Д.Павличка спирається на підвалини рідної природи, соборності українського народу, невмирущості його мови, непроминальності християнської моралі.

Книжки нових Павличкових поезій "Покаянні псалми" (1994) і вибраних творів "Правда кличе" (1995) вагомо підтверджують такий висновок.

У II розділі — “Поетичний світ митця кінця 80-х — початку 90-х років ХХ ст.” — предмет розгляду звужується до творчості Д.Павличка кінця 80-х — початку 90-х років ХХ ст., а об’єктом дослідження є нові мотиви, породжені новим життям і трансформованим світоглядом поета, драматизмом його духовних колізій.

Аналізується цикл “Восьмивірші” із збірки “Покаянні псалми” - оригінальні поетичні мініатюри, в яких автор виступає майстром короткої афористичної форми. У восьми стислих рядках він уміло передає високу напругу почуттів, драматизм думки, найсуттєвіше в тій чи тій ситуації. Світ у восьмивіршах постає багатовимірним, багатограним, поліфонічним, і в цьому - таємничість й дивна магія справжньої поезії. Щодо тематичного розмаїття циклу, то виокремлюються тут такі лінії, як мотиви філософського осягнення часу, роздуми над людським буттям, історичні ретроспекції, пейзажноакварельні картини, сповідальні мотиви, засудження національної безликості тощо. Прикметно, що мотив особистого тут часто переростає свої межі і переходить у сферу соціальну, загальнолюдську.

Далі розглядаються ліро-епічні поеми Д.Павличка “Пісня про Богдана”, “Петрик”, “Чигирин”, “За нас”, що сприймаються як цільні, схвильовані, багаті змістом розповіді про людські героїчні долі. Головні герої двох перших поем подані в розвитку, дії, русі. Усе, про що йдеться у цих творах, доречно, виправдане і цільне, хоча окремі епізоди пов’язані більше єдністю поетичної думки, ніж дії (особливо у поемах “Чигирин” і “За нас”). Семантичним центром цих цілісних поем є духовна суб’єктивність - характер, світосприйняття і світогляд головних персонажів у потрактуванні автора. Кожну строфу цих творів пронизує пафос пророкування звитяги, добра і правди, на яких утверджується світ і виростає людство. Ліро-епічні полотна Д.Павличка щедрі на збереження широкої гами патріотичних почуттів, композиційну свободу (яка, однак, не допускає поетичної розхристаності), символічну образну побудову і колоритні характери. Усі ці твори витримані ніби на єдиному подиху, в яких не помітно слідів авторської натуги, хоча не можна не відчувати, що поет гравив кожную деталь, кожную фразу і навіть слово в композиційній структурі творів.

Детально аналізується поема “Пісня про Богдана”, що складається із семи невеликих частин, кожна з яких художньо інтерпретує якусь сторінку із життя Богдана Хмельницького та історії України. Трактування образу великого гетьмана неоднозначне, інколи суперечливе, а, по суті, таке, яке утвердилось в народній творчості, і

вже ця обставина в'яже поему з фольклором. Хмельницький, за переконанням поета, "вселив у нашу плоть дух непокори і свободи" (I розділ), але разом з тим він уособлює собою "нашу скривджену свободу, Боляще наше битіє" (VII розділ). Поема побудована за принципом "мозаїки", що дає широкі можливості авторові переноситися в часі і просторі, пунктирно окреслювати перебіг історичних подій, проектувати минуле в сучасне. "Пісня про Богдана" - це твір передусім про незнищеність людського духу, гімн славі й любові. Людина помирає, але вічними є святі поривання її душі, жертвоне служіння Вітчизні.

Тема провини і кари, гріха і покаяння пронизує всю творчість поета 90-х років. Цілком закономірною і природною постає вона і в циклі "Вірші зі Стопчатова". В основному це поезії, написані за останні кілька років, хоча є й вірші давніші, що публікувалися в журналах ще з середини 80-х років. Для творів цього циклу передовсім характерне сильне ситуативне начало - вони міцно прив'язані до певної життєвої конкретики і виростають з неї. Здебільшого це вірші-спогади, що породжують печальні і світлі роздуми про життя, людську долю.

Дисертант наголошує на великій ролі Д.Павличка - оборонця, захисника рідної мови, що являє собою акт громадянської мужності, вияв моральної і професійної відповідальності. Одночасно значними є заслуги Д.Павличка в еволюційному розвитку української поетичної мови. Поет постійно враховував зміни у нашій лексиці, синтаксисі, вимові. Це підтверджується подальшим розкриттям художніх особливостей поезій Д.Павличка кінця 80-х - початку 90-х років, що видруковані у збірці "Покаянні псалми".

Підкреслено тяжіння поета до слова гострого, іронічного і навіть нищівно-саркастичного. Цілу галерею типів, які можна назвати гоголівськими, створив поет у циклі "239". Це "доброчинний" виборець, що ворогує не на життя, а на смерть зі своїм сусідом, побожні "хохли", що чубляться за церкви, "чесний малорос", зорієнтований на Москву, літературознавець Й.В.Хведько, "Манкрут - прославлений хохол" та інші. Сатира Д.Павличка органічно виповнюється ліричними первнями, для неї характерні також лаконізм, вишукана стрункість композиції, глибока мотивованість оцінок, закорінення в народний мелос. Поет уміє за допомогою іронії і сарказму створити яскравий образ, показати життя в несподіваному ракурсі. Він уміло використовує пародію та анекдотичну ситуацію, що робить його твори читабельними і доступними для найширших читацьких мас.

Таким чином, на основі розгляду поезії кінця 80-х - початку 90-х років можна зробити той висновок, що Д.Павличко продовжує і розвиває традиційну, на перший погляд, для нього тематику любові до рідної землі, історії, мови; філософських роздумів про вартість життя і смерті; публіцистично-гострого розвінчування зрадництва, манкуртства, фарисейства і холуйства, і сатирично-викривальний струмінь його творів набирає особливої сили. "Безвідмовне відчуття реальності, філософська тверезість погляду"¹, що в конкретному відкриває загальне, виявляються і тепер. Дисертант, аналізуючи художньо-стильові особливості поезії Д.Павличка, стверджує, що конфліктність ліричних сюжетів, антитезність мислення, медитативність, притчевість залишаються прикметами його поетики, як і культурологічний досвід і тонке відчуття слова, майстерне володіння традиційними, канонічними формами і засобами ритмомелодики.

Водночас зростає драматична напруга його поетичного світу завдяки відверто щирій, оголено пристрасній сповідальності, народженій розробкою мотивів покаяння, осмисленням причин власних "гріхів" і гріховності свого покоління.

Зовнішня антитезність мислі й образних зіставлень переходить у внутрішню роздвоєність, амбівалентність духовного світу ліричного героя, який веде діалог з власною совістю, з уявними опонентами, з Творцем і Вседержителем світу. Зростає сконденсованість думки і почуття, самоіронії і сарказму. Інтонація і ритмомелодика в сполучі з яскравою кольористикою і звукописом образу роблять висловлювання чародійством і навіюванням, відлитим у досконалу поетичну форму. Від художньо-стильової простоти ранньої творчості через вишукану ускладненість (інколи бароковість) періоду "Гранослова" і "Таємниці твого обличчя", споглядально-розмислово спокійність "Спіралі", "Поем і притч" поет знову прийшов до простоти нової якості, сповненої пристрасної, болю, інвективи і сучасної інтерпретації традиційної притчевості. Інтертекстуальне поле його нових творів розширилось за рахунок переосмислення власної творчості попередніх періодів та історично-культурного контексту української літератури. Це з усією очевидністю проявилось, зокрема, в циклі "Покаянні псалми".

У III розділі — **"Філософське наповнення і художні особливості циклу "Покаянні псалми" Дмитра Павличка"** — увага дослідника сфокусовується на циклі "Покаянні псалми" (50 творів), що

¹ Історія української літератури ХХ століття: У двох книгах. Кн.2, ч.2. - К.: Либідь, 1995. - С.105.

дав назву збірці і не тільки вивершує її як естетичну цілісність, а й становить ключ до трактування всієї дотеперішньої діяльності і творчості Д.Павличка і людей, спорідненої з ним долі. Головна увага зосереджена на філософській основі псалмів, розглядаються такі категорії, як час і простір, проблема вибору і каяття, аналізується світоглядна концепція поета.

Дисертант наголошує, що в основі циклу — сповідь поета, щира відкрита розмова з Творцем світу, звіт про добрі вчинки і прорахунки. Поет намагається досягнути істини, дорости до величі і світорозуміння Всевишнього, збагнути сутність Божого задуму і розгадати земні коди нації і окремої людини. Чільна увага приділена також аналізу особливостей лексики і поетики псалмів, неповторності метафоричного письма і стилю Д.Павличка.

Цикл "Покаянних псалмів" Д.Павличка кристалізує його поетичний світ, що розбудувався упродовж півстоліття на основі взаємодії канонічно-традиційних поетикальних форм і мінливих світоглядних орієнтацій. Антиватиканські й антиклерикальні тексти молодого поета, оди комуністичній партії, інвективи проти "українського буржуазного націоналізму", з одного боку, і таке ж пристрасне викриття ідеології російського шовінізму, утвердження української національної ідеї, християнської, загальнолюдської моралі з кінця 80-х років, з другого боку, у структурі творчого доробку поета створили реальну колізію, що вилилась у потужну, сказати б, покаяльну проблематику. Проблема каяття невіддільна від щирої сповідальності й апеляції до вищої правдоносної інстанції. Такою у християн виступає Бог, який все розуміє, прощає і дарує радість прозріння, духовної свободи. Увесь спектр емоційно наснаженої розмови з Господом освоєний ("апробований") у Книзі псалмів. Псалми як молитви до Бога, пісні на Його славу, хвала Його всемогутності не є структурно окресленими жанрами. Тому і Павличкові "Покаянні псалми" — це не жанрові новотвори, а вказівка читачеві на зміст традиційного осмислення найважливіших проблем буття через безпосереднє звернення до Бога. Вони як ліричні твори виливаються у форми сонетів, елегій, медитацій, притч, звернень, молитов, інвектив тощо. Д.Павличко як майстер філософської лірики, публіцистичної полеміки і діалогічного мовлення від твору до твору змінює, урізноманітнює строфіку, ритмомелодику вірша, являючи читачеві своє образне світовідчуття в сконденсованій і водночас прозорій формі вишуканих тропів і фігур, овіяних "студеним проблиском ума" (С.195). Але ж такі поезії, як "Чи тоді я до Тебе найближче" (XIX псалом), "Вечоріє.

Ластівки в блакиті" (XXI псалом), "В часи благословенних об'явлень" (XL псалом), "Коли на пагорби Дніпрові" (L псалом), без інтуїтивно-підсвідомого осяяння на світ не з'являються і свідчать про глибинну гармонію почуття і мислі, яка живиться світовим культурологічним досвідом.

Означення "псалми" актуалізує світовий художній досвід у того, хто його має бодай у певному обсязі. До таких читачів промовляють тексти "Покаянних псалмів" Д.Павличка, який розраховує на розуміння тих часів, коли "в півслові і в півтоні Був спас для вільної душі" (С.201). Тільки той може осягнути глибинну перспективу, приміром, XXXIII псалма, хто пам'ятає лірику "Таємниці твого обличчя".

"Покаянні псалми" настільки зблизили екстремі думки й почуття, що найменша одноманітність сприйняття їх руйнує. "Не дай, ні, дай мені, мій Боже..." (С.207) — то парадигма філософічності і поетики лірики такого кшталту. Отож "Покаянні псалми" — твір високого поетичного мистецтва, який увійде в духовний фонд української літератури поряд з аналогічними творами Т.Шевченка, П.Гулака-Артемівського, П.Куліша, Я.Щоголева, І.Франка, П.Карманського...

У висновках стисло підсумовано основні результати дослідження:

1. Поезія Д.Павличка кінця 80-х — початку 90-х років ХХ ст. — це парадигма суспільно-політичних змін і національного відродження українського народу.

2.Талант письменника розкривається новими гранями, підтвердженням чого стає збірка "Покаянні псалми" (1994), що являє духовність митця, який вистояв, оновився і не зрадив національних ідеалів. Загалом творчість поета свідчить, що він завжди сповідував ідеали добра, правди, свободи і братерства, вірності заповітам тих українців, які мріяли про незалежну державу, хоча й обстоював їх не завжди послідовно.

3. Еволюція, що її зазнав Д.Павличко, вкладається у схему: від соціалістичних ілюзій та ідей до філософсько-християнського світорозуміння. Аналогічний шлях пройшло чимало видатних митців другої половини ХІХ-ХХ століть (І.Франко, В.Винниченко, О.Довженко, Р.Ізаничук, І.Драч, П.Мовчан).

4. Павличкові покаянні псалми — це не переклади і не переспіви канонічних псалмів, як у Т.Шевченка, П.Гулака-Артемівського, П.Куліша, І.Пулюя та інших, і не жанрові новотвори. Це свого роду знак-вказівка читачеві на зміст і напрямок традиційного осмислення найважливіших проблем буття через безпосереднє звернення до Бога. У них Д.Павличко як майстер філософської лірики,

діалогізованого мовлення, спрямованого на читача, від твору до твору урізноманітнює строфіку, ритмомелодику вірша, являючи реципієнтові своє образне світовідчуття в прозорій формі вишуканих тропів і фігур. Означення "псалми" веде за собою світовий художній досвід, активізуючи його у тих, хто має подібний досвід бодай в певному обсязі. інтертекстуальна структура "Покаянних псалмів" потенційно заряджена і цим контекстом, і цією рецептивною здатністю.

Основні положення дисертації відбито в таких опублікованих працях автора:

1. Філософське наповнення та художні особливості "Покаянних псалмів" Дмитра Павличка.- Тернопіль, 1997.- 43 с.
2. Проблема часу і простору у "Покаянних псалмах" Д.Павличка // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє / Щорічник.- Тернопіль, 1997.- С.113-117.
3. Еволюція світогляду Д.Павличка та її трансформація в творчості письменника // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія "Літературознавство". Вип.1.- Тернопіль, 1997.- С.161 - 173.
4. Час і простір у "Покаянних псалмах" Д.Павличка // Київ.- 1997.- №5-6. - С.126-128.

АНОТАЦІЯ

Равлів І.П. Творча еволюція Дмитра Павличка (поезія кінця 80-х — початку 90-х років). - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01. — українська література. — Інститут літератури ім.Т.Шевченка НАН України, Київ, 1997.

У дисертації розкрито творчу еволюцію Дмитра Павличка на основі аналізу його поезії кінця 80-х — початку 90-х років. Простежено рух мотивів і жанрово-стильового розмаїття лірики поета цього періоду, досліджено філософське наповнення та художні особливості збірки "Покаянні псалми".

У роботі здійснено спробу нового прочитання творчості Д.Павличка. Для літературознавчого аналізу використовуються літературно-критичні праці, рецензії як українських, так і зарубіжних літературознавців.

Творчість Д.Павличка розглядається як оригінальне явище в українській поезії ХХ ст.

Ключові слова: творча еволюція письменника, жанр, стиль, псалми, метафоричність письма.

АННОТАЦІЯ

Равлив І.П. Творческая эволюция Дмитра Павлычко (поэзия конца 80-х — начало 90-х годов). - Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01. — Украинская литература. - Институт литературы им.Т.Г.Шевченко НАН Украины, Киев, 1997.

В диссертации раскрыта творческая эволюция Дмитра Павлычко на основе анализа его поэзии конца 80-х — начала 90-х годов. Прослеживается движение мотивов и жанрово-стилевого разнообразия лирики поэта этого периода, исследовано философское наполнение и художественные особенности сборника "Покаянные псалмы".

В работе осуществлена попытка нового прочтения творчества Д.Павлычко. Для литературоведческого анализа используются литературно-критические труды, рецензии как украинских, так и зарубежных литературоведов.

Творчество Д.Павлычко рассматривается как оригинальное явление в украинской поэзии ХХ ст..

Ключевые слова: творческая эволюция писателя, жанр, стиль, псалмы, метафорическое письмо.

SUMMARY

I.P.Ravlyv. Dmytro Pavlychko's creative evolution (poetry - the end of 80th - the beginning of 90th). Manuscript.

The dissertation for obtaining the degree of candidate of philology for the speciality 10.01.01 - the Ukrainian literature. Ukrainian Academy of Sciences. Institute of Literature by T.Shevchenko, Kyiv, 1997.

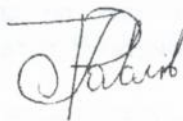
The dissertation dwelt upon D.Pavlychko's creative evolution on the basis of analysis of his poetry in the period of the end of 80th - the beginning of 90th.

It was watched the movement of motif and genre exposure of poet's lyrics of this period and researched the philosophical filling artistic peculiarities of the collection "Pokayany psalmy" (Confessed Psalms).

This work is presenting the trying of the new reading D.Pavlychko's activity. For the literary critic analysis the literary critical works, review of the Ukrainian and foreign literary critics were used.

D.Pavlychko's activity is investigated like original phenomenon in the Ukrainian poetry of the XX-th century.

Key words: creative evolution of the writer, genre, style, psalms, metaphor of writing.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'D. Pavlychko', is positioned in the lower right quadrant of the page. The signature is fluid and cursive, with a large initial 'D'.

50726h

АВ 38.605
АВ 38.605

Підписано до друку 8.10.1997р. Формат 60*90/16
Папір офсетний. Ум. друк. арк. 1.0
Тираж 100 примірників. Замовлення № 5.

Фірма "Оперативний друк"
м. Тернопіль, вул. Кн. Острозького, 3.